

O Tribunal Supremo e as reformas estatutarias

✂ *Resumo/Abstract: O proceso de reforma dos estatutos de autonomía reformulou a cuestión da posición do Poder Xudicial respecto das comunidades autónomas desde varios puntos de vista: o cometido dos tribunais superiores de xustiza, a creación dos consellos de xustiza autonómicos e as competencias das comunidades autónomas en materia de medios persoais e materiais ao servizo da Administración de Xustiza.*

A Constitución, se ben adapta a organización territorial do Poder Xudicial á descentralización que contempla, deixa ben clara a súa unidade e a condición do Tribunal Supremo como órgano xurisdiccional superior en todas as ordes salvo o disposto en materia de garantías constitucionais. Tamén senta a competencia exclusiva do Estado no relativo á Administración de Xustiza que comprende, sen dúbida, entre outras cosas, a organización e funcionamento dos tribunais e o estatuto dos xuíces e maxistrados que compoñen un corpo único. Estas materias están ademais reservadas á Lei Orgánica do Poder Xudicial. Por outra banda, a ordenación dos procesos constitúe outra competencia exclusiva do Estado.

Nestas condicións, as previsións estatutarias sobre os cometidos do Tribunal Superior de Xustiza, e, por referencia ou relación, sobre os do Tribunal Supremo quedan pendentes do que estableza esa Lei Orgánica e as leis procesuais correspondentes.

En canto ao cometido do Tribunal Supremo e ao sentido do recurso de casación, instrumento principal a través do que desempeña as súas funcións, no debate sobre se debe orientarse pola vía da unificación de doutrina a partir de sentenzas contraditorias cando se interpoñen contra as ditadas polas salas dos tribunais superiores de xustiza, producíronse no pasado importantes aproximacións. Así, á marxe de que esa solución é a establecida desde hai tempo na orde laboral, avanzáronse propostas para aplicala tamén no contencioso administrativo e mesmo na lexislatura anterior un proxecto de lei orgánica, decaído coa disolución das Cortes Xerais, daba ese paso e estendíao tamén á orde civil.

A posición do Tribunal Supremo non ten por que resentirse como consecuencia de cambios desa natureza. Non obstante, isto non significa que o réxime previsto no proxecto para o recurso de casación sexa o que deba prosperar, nin debe levar a descoñecer que o criterio principal a ter presente ao abordar esta cuestión e, en xeral, as relacionadas co Poder Xudicial, é o da mellor satisfacción do dereito á tutela xudicial, afectado hoxe principalmente pola incapacidade da Administración de Xustiza de dar resposta en tempo razoable ás demandas de quen acode aos tribunais.✂

✂ *Palabras clave: Poder Xudicial, Estado autonómico, competencia exclusiva, reserva de lei orgánica, estatuto, unidade xurisdiccional, Tribunal Supremo, casación, unificación, tutela xudicial*

1. O ESCENARIO

As recentes reformas dos estatutos de autonomía e as que se perciben no futuro inmediato suscitaron un vivo debate non só nos circuítos nos que se desenvolve o xogo político, pois tamén deron lugar a litixios ante o Tribunal Constitucional, pendentes de sentenza no momento de escribir estas liñas¹, e a interesantes discusións acerca de aspectos concretos particularmente relevantes².

Un dos asuntos que están no centro deses diversos planos de controversia, xa que resulta polémico política, xurídica e doutrinalmente, é o que ten que ver coa posición do Poder Xudicial no Estado autonómico e, en particular, coas consecuencias que para o Tribunal Supremo teñen os artigos dos novos estatutos que fan referencia a el a propósito do labor dos tribunais superiores de xustiza³.

En efecto, esas novidades evocan, por unha banda, os límites que a propia Constitución impón aos estatutos de autonomía en todo o relativo ao Poder Xudicial e á Administración de Xustiza; non en balde o texto fundamental salienta a unidade do Poder Xudicial⁴ e cualifica as materias «administración de xustiza» e «lexislación procesual» como competencias exclusivas do Estado (artigo 149.1.5ª e 6ª). E, pola outra, suscitan cuestións específicas sobre o sentido do recurso de casación do que coñece o Tribunal Supremo e sobre a configuración que debe recibir para ser coherente coa función que a este lle corresponde, o que, pola súa vez, leva a interrogar sobre se as novas previsións estatutarias a respectan.

En definitiva, trátase dun asunto complexo no que conflúen problemas de distinta natureza e preséntase envolvido no clima de conflitividade en que se viviron algúns procesos estatutarios, particularmente o catalán. Pois ben, sen nos deter sobre outros extremos controvertidos, como os relativos aos consellos de xustiza autonómicos, os que versan sobre as competencias das comunidades autónomas sobre medios materiais e persoais ao servizo da Administración de Xustiza —coas dificultades existentes respecto da oficina xudicial e a xestión dos corpos estatais de funcionarios— ou os que gardan relación coa creación da chamada xustiza de proximidade, referireime, seguidamente, á marxe que os estatutos de autonomía teñen para se introducir no campo da Administración de Xustiza, para despois examinar o alcance daquelas das súas disposicións que se refiren directa ou indirectamente ao Tribunal Supremo e concluír cunhas consideracións sobre o recurso de casación.

2. OS ESTATUTOS DE AUTONOMÍA E O PODER XUDICIAL⁵

O tratamento do Poder Xudicial non figurou entre as preocupacións dos autores dos primeiros estatutos de autonomía. Seica xerou algunhas dúbidas a extensión do Tribunal Superior de Xustiza ás comunidades autónomas que xurdiron pola vía do artigo 143 da Constitución e que os seus estatutos fixesen referencia a extremos relacionados co Poder Xudicial⁶, pero esas cuestións pronto foron resolvidas na práctica xa que todos os estatutos aprobados, excepto o de La Rioja⁷, incluíron previsións sobre o correspondente Tribunal Superior de Xustiza xunto a outras sobre competencias xudiciais.

Tras a Lei orgánica 6/1985, de 1 de xullo, do Poder Xudicial, abriuse un debate máis profundo sobre as competencias autonómicas respecto da Administración de Xustiza, canalizado a finais dos oitenta e principios dos noventa coas primeiras transferencias de medios materiais e persoais ao País Vasco e, máis tarde, a Cataluña, e coas sentenzas do Tribunal Constitucional que delimitaron a materia «Administración de Xustiza» do artigo 149.1.5ª da

Constitución, deixando fóra dela a chamada «administración da Administración de Xustiza»⁸. Doutrina esta a cuxo amparo proseguiu o proceso de transferencias ata agora estendido a dez comunidades autónomas⁹.

Será a mediados dos anos noventa cando, sobre todo, desde Cataluña e o País Vasco, se avancen propostas encamiñadas a reflectir a natureza autonómica do Estado tamén no ámbito xudicial entendido en sentido estrito. Apuntaban, por unha banda, a facer plenamente efectiva a definición que o artigo 152 da Constitución dá do Tribunal Superior de Xustiza como órgano que culmina a organización xudicial na comunidade autónoma e, pola outra, á procura de mecanismos que permitisen a participación das comunidades autónomas no goberno do Poder Xudicial, pronto orientada cara á creación de consellos autonómicos con labores semellantes aos do Consello Xeral do Poder Xudicial. Ao mesmo tempo, a experiencia xurdida na xestión dos medios materiais e, particularmente, do persoal non xudicial, foi xerando nas comunidades que recibiran a correspondente transferencia a demanda dunha superior capacidade de decisión tanto na conformación da oficina xudicial como no relativo aos corpos funcionariais, cuxo carácter estatal lles presentaba dificultades á hora de poñer en marcha os seus plans¹⁰.

O propio Consello Xeral do Poder Xudicial, no *Libro Blanco de la Justicia*¹¹ de 1997 expuxo as serias dificultades que orixinaba a intervención non coordinada de varias administracións no campo da Administración de Xustiza e, tamén, a necesidade de completar o sistema de recursos previstos nas leis procesuais para, entre outros obxectivos, estender a dobre instancia na orde penal e reforzar a función xurisdiccional dos tribunais superiores de xustiza, coa conciencia de que así o Tribunal Supremo podería centrar os seus esforzos na unificación da xurisprudencia, é dicir, no seu labor de garante da igualdade na aplicación da lei a través do recurso de casación.

Máis tarde, no 2000, o mesmo Consello elevou ao Goberno e ás Cortes Xerais un elenco de propostas para a reforma da Xustiza que, a partir da análise do *Libro Blanco de la Justicia* e das suxestións feitas polas salas de goberno dos tribunais, servisen para remediar os problemas detectados, sexa no ámbito propiamente xurisdiccional, sexa no administrativo. Entre esas suxestións destacan, polo que agora importa, as de implicar en maior medida ás comunidades autónomas na administración da Administración de Xustiza e en orientar a actuación do Tribunal Supremo cara á unificación de doutrina¹².

Os ecos desas preocupacións albíscanse en modificacións lexislativas posteriores, como as que se concretaron na Lei orgánica 19/2003, do 23 de decembro, que modificou a do Poder Xudicial, e polo que fai ao proceso na Lei 29/1998, do 13 de xullo, reguladora da xurisdición contenciosa administrativa, e na Lei 1/2000, do 7 de xaneiro, de axuízamento civil.

A pesar de todo, non debe pasar desapercibido o carácter tardío da mirada autonómica sobre o Poder Xudicial¹³. As comunidades autónomas e os suxeitos políticos volven a vista sobre el despois de moitos anos de desenvolvemento da organización territorial durante os que, salvo no aspecto das competencias sobre os medios ao servizo da Administración de Xustiza, só se produciron conflitos a propósito de aspectos moi importantes pola súa significación política, como os relativos ao uso no proceso das linguas oficiais distintas do castelán ou á valoración do seu coñecemento e a do dereito propio das comunidades nos concursos a prazas xudiciais nas comunidades que contan con ese pluralismo lingüístico e xurídico, pero pouco relevantes desde o punto de vista de conxunto¹⁴.

Doutra banda, a designación dun de cada tres membros das salas do Civil e Penal dos tribunais superiores de xustiza a partir dunha terna de xuristas de recoñecido prestixio presentada polas asembleas legislativas das comunidades autónomas soamente orixinou algúns problemas a partir de 1995 con motivo de entender o Consello Xeral do Poder Xudicial que non estaba vinculado pola orde en que figuraban os candidatos na terna ou que algún dos incluídos nela non reunía os mínimos requisitos de idoneidade, procedendo a devolvela neste último suposto para que o parlamento correspondente emendase eses defectos¹⁵.

Parece que só cando se consolida o ordenamento autonómico é cando xorde con forza a preocupación pola adaptación apuntada polos novos estatutos. E, seguramente, o atraso co que chega ten tamén que ver co feito de que o Poder Xudicial concibido pola Constitución se distingue pola súa independencia e submisión plena á lei, porque é un poder difuso que, en realidade, non depende do exercicio da potestade de vulgar nin dos órganos estatais, nin dos autonómicos, provinciais ou locais. Sendo independente respecto de todos eles, fronte aos cales actúa como un terceiro imparcial cando comparecen en xuízo, non se presenta como un adversario no exercicio do poder político nin acaba de situarse nun lado predeterminado nas controversias que xorden acerca do autogoberno das comunidades autónomas. Iso permite explicar que soamente cando completaron substancialmente o seu despregamento nos restantes ámbitos reparasen, para pechar o círculo do seu campo de actuación, no territorio do que se adoita chamar a Xustiza.

Así mesmo, o interese autonómico polo Poder Xudicial seguramente non é alleo ao progresivo fortalecemento que veu experimentando desde que entrou en vigor a Constitución. Hoxe non se discute o poder dos xuíces pois resulta plenamente perceptible. Tanto á hora de tutelar os dereitos e intereses lexítimos das persoas, en especial os dereitos fundamentais, como á de controlar a legalidade da actuación dos poderes públicos e mesmo de esixirles responsabilidade aos gobernantes, asistimos a un crecente robustecemento da función que levan a cabo os tribunais.

Fenómeno que obedece ao desenvolvemento natural da lóxica do Estado de Dereito e é un síntoma da súa vixencia pero que tamén facilitou, en ocasións, a tendencia patolóxica dos partidos políticos a derivar os seus enfrontamentos ao ámbito do proceso penal ou contencioso administrativo. Esa xudicialización da política —e a engadida politización da xustiza— somete ás estruturas xudiciais a tensións adicionais, a miúdo non fáciles de soportar, pois coloca no primeiro plano da atención pública aos xuíces que deben resolver eses preitos e outórgalles unha relevancia extraordinaria que supera a que lles corresponde no funcionamento normal do sistema. E iso fai que quen goberna desde as comunidades autónomas —de maneira particular, pero non exclusiva, os que rexen as que contan cun subsistema de partidos específico— ademais de potenciar a función xurisdiccional do Tribunal Superior de Xustiza, queiran estar presentes naqueles órganos non xurisdiccionais que se ocupan do goberno e da administración do Poder Xudicial e reclamen unha maior capacidade de decisión en materia dos medios dos que se serven os órganos xudiciais para exercer o seu labor.

Neste contexto, a dimensión política consubstancial á autonomía explica, igualmente, que se puxo máis énfase nos aspectos governativos e instrumentais que nos xurisdiccionais. Así, os novos estatutos, máis parcos no último, avanza con decisión contidos no primeiro tanto á hora de prever un consello de xustiza como á de incluír nalgúns casos unha importante bagaxe de competencias en relación co persoal e cos medios ao servizo dos tribunais. E todos tropezan, en maior medida o que deu pasos máis significativos, coa cualificación das

materias «administración de xustiza» e «lexislación procesual» como competencia exclusiva do Estado (artigo 149.1.5ª e 6ª da Constitución), e coas reservas á LOPX de canto respecta á constitución, funcionamento e goberno dos xulgados e tribunais e ao estatuto xudicial e do persoal ao servizo da Administración de Xustiza (artigo 122.1 da Constitución).

Naturalmente, o carácter estatal do Poder Xudicial, a exclusividade da competencia do Estado sobre a materia «administración de xustiza», as reservas ás que se acaba de facer mención, e a unidade do Poder Xudicial non impiden que os estatutos de autonomía dediquen preceptos que se refiren a el¹⁶. E, se se repara no que din algúns preceptos constitucionais (o artigo 152 e a disposición adicional cuarta), debían facelo necesariamente.

Claro que o sustento que dá neste punto a Constitución soamente se proxecta sobre a posición organizativa e xurisdiccional do Tribunal Superior de Xustiza e sobre a participación da comunidade autónoma na organización das demarcacións xudiciais do seu territorio. Por iso é polo que en todos os casos en que os novos estatutos entran en terreos que van alén de reiterar ou explicitar o que a Constitución di, vense obrigados a remitirse á lexislación estatal correspondente ou a enmarcar nela as súas disposicións.

Esa técnica é o que quedou de determinacións estatutarias máis esixentes incluídas no proxecto do estatuto catalán, tras o ditame que sobre el emitiu o *Consell Consultiu* da Generalitat de Cataluña¹⁷ e presenta serios problemas. Non é alleo a iso o feito de que os recursos de inconstitucionalidade presentados por parlamentarios do Grupo Popular e polo Valedor do Pobo discutan a conformidade coa Constitución dos preceptos do Estatuto de autonomía de Cataluña que incorporan as principais novidades neste ámbito.

Agora ben, prescindindo de hipótese sobre a que poida resolver o Tribunal Constitucional neses recursos, si se pode sinalar que as disposicións estatutarias que avanza novidades para cuxa materialización se remiten ás normas estatais en materia de competencia exclusiva do Estado están expostas, se non as dita, á non operatividade ou a verse desprazadas como consecuencia de modificacións que as Cortes Xerais introduzan na lexislación procesual ou na Lei orgánica do Poder Xudicial. Hipótese que non é de laboratorio, pois xa se produciu en varias ocasións e é probable que se repita desde o momento en que é moito máis sinxelo o proceso lexislativo, aínda que se trate do correspondente ás leis orgánicas, que o de reforma dos estatutos. De aí que, ante a necesidade de efectuar cambios normativos, a hipótese máis probable sexa a de que o lexislador estatal proceda sen esperar ao estatutario.

A consecuencia é a relativización do estatuto ás leis estatais, o cal comporta unha inevitable desvalorización da norma institucional básica da comunidade autónoma que se podía previr limitando o recurso a este expediente.

3. EN PARTICULAR, OS NOVOS ESTATUTOS E O TRIBUNAL SUPREMO

Chamo novos estatutos aos que resultaron do proceso de reformas iniciado en Cataluña e ata agora rematado, ademais de en Cataluña, noutras cinco comunidades autónomas. Inclúo baixo esa denominación tanto os que consisten nun texto enteiramente novo que derroga o anterior, que é o que sucedeu nos casos de Cataluña¹⁸, Andalucía¹⁹ e Aragón²⁰, como os que son soamente unha modificación, certamente importante, do texto vixente con anterioridade, que é o ocorrido na Comunidade Valenciana²¹, Baleares²² e Castela e León²³.

Desde logo, ningún deles contén disposicións que directamente pretendan regular a posición do Tribunal Supremo²⁴. No entanto, inevitablemente refírense a el xa sexa de forma expresa ou de modo tácito ao referirse ás funcións do Tribunal Superior de Xustiza. Vexamos

en que termos, seguindo a orde de publicación no Boletín Oficial do Estado dos diferentes textos.

a) O artigo 41.3 do Estatuto da Comunidade Valenciana dispón:

«3. En materia de Dereito estatal e nas ordes xurisdiccionais que a lexislación estatal establece, correspóndelle ao Tribunal Superior de Xustiza da Comunidade Valenciana, pola vía procesual pertinente, a fixación da doutrina, sen prexuízo da competencia do Tribunal Supremo».

b) En cambio o artigo 95.2 do Estatuto de Cataluña di:

«2. O Tribunal Superior de Xustiza de Cataluña é a última instancia xurisdiccional de todos os procesos iniciados en Cataluña, así como de todos os recursos que se tramiten no seu ámbito territorial, sexa cal for o dereito invocado como aplicable, de acordo coa Lei orgánica do Poder Xudicial e sen prexuízo da competencia reservada ao Tribunal Supremo para a unificación de doutrina. A Lei orgánica do Poder Xudicial determinará o alcance e contido dos indicados recursos».

c) E o artigo 140.2 e 3 do Estatuto de autonomía para Andalucía establece:

«2. O Tribunal Superior de Xustiza de Andalucía é a última instancia xurisdiccional de todos os procesos xudiciais iniciados en Andalucía, así como de todos os recursos que se tramiten no seu ámbito territorial, sexa cal for o dereito invocado como aplicable, de acordo coa Lei orgánica do Poder Xudicial e sen prexuízo da competencia reservada ao Tribunal Supremo. A Lei orgánica do Poder Xudicial determinará o alcance e contido dos indicados recursos.

3. Correspóndelle ao Tribunal Superior de Xustiza de Andalucía a resolución dos recursos extraordinarios de revisión que autorice a lei contra as resolucións firmes ditadas polos órganos xudiciais de Andalucía. Correspóndelle en exclusiva ao Tribunal de Xustiza de Andalucía a unificación da interpretación do dereito de Andalucía».

d) O artigo 93 do Estatuto das Illas Baleares limitase a dicir:

«O Tribunal Superior de Xustiza das Illas Baleares é o órgano xurisdiccional en que culmina a organización xudicial das Illas Baleares no seu ámbito territorial correspondente e ante o que se esgotarán as instancias procesuais sucesivas, nos termos e nas condicións que resulten da Lei orgánica do Poder Xudicial e das demais leis procesuais, sen prexuízo das competencias do Tribunal Supremo».

e) E o artigo 63.2 do Estatuto de Aragón dispón:

«2. O Tribunal Superior de Xustiza de Aragón coñecerá, en todo caso, dos recursos de casación fundados na infracción do Dereito propio de Aragón, así como dos recursos extraordinarios de revisión que contemple a lei contra as resolucións firmes dos órganos xurisdiccionais radicados en Aragón. Tamén exercerá as demais funcións que en materia de Dereito estatal establece a Lei orgánica do Poder Xudicial».

f) Por último, o Estatuto de Castela e León di no seu artigo 40.2:

«2. As competencias do Tribunal Superior de Xustiza de Castela e León exerceranse sen prexuízo das que lle correspondan ao Tribunal Supremo como órgano xurisdiccional superior en todas as ordes dentro da Administración de Xustiza española ou, cando cumpra, das recoñecidas aos tribunais internacionais, de conformidade co disposto na Constitución, a lexislación do Estado e os tratados subscritos por España».

En xeral, pódese dicir que estes estatutos —que lembran nos preceptos transcritos ou noutros a condición que a Constitución lle atribúe ao Tribunal Superior de Xustiza de órgano no que culmina a organización xudicial na comunidade autónoma— afirman de maneira explícita ou implícita como competencia súa a interpretación do Dereito autonómico correspondente. Tamén salvan a xurisdición do Tribunal Supremo e remítense ao que determine a Lei orgánica do Poder Xudicial. Mesmo os da Comunidade Valenciana, Cataluña, Andalucía e Aragón apuntan explicitamente a dobre calidade dos Tribunais Superiores en canto órganos xudiciais que aplican o Dereito estatal e unifican o autonómico.

Cómpre advertir, tamén, que aínda sendo diferentes os termos en que se expresan uns e outros, máis rotundos respecto do tribunais superiores os do catalán que os restantes, o sentido xeral e o contido de fondo pódense considerar coincidentes en todos. Por outra banda, non hai nada novo en todo isto. Soamente o feito de dicilo así e nesa sede.

Certamente, a posición e as competencias do Tribunal Supremo non dependen dos estatutos de autonomía, senón directamente da Constitución, cuxo artigo 123.1 é ben explícito, da Lei orgánica do Poder Xudicial e das leis procesuais. Non está, daquela, ao alcance dos estatutos entrar nas súas funcións. Nin sequera por referencia ás tarefas xurisdicionais do Tribunal Superior de Xustiza correspondente, xa que as que a este lle competan —aínda que garden relación coas do Tribunal Supremo— serán as que determinen a Lei orgánica do Poder Xudicial e as leis de axuízamento. Neste punto, a relativización das normas estatutarias ás estatais é máxima ou, se se prefire, a súa virtualidade normativa é mínima, xa que nin sequera depende delas mesmas senón do que resulte do ordenamento estatal.

Esta circunstancia serve para situar no seu contexto e precisar o sentido de fórmulas como as do artigo 95.2 do Estatuto de Cataluña ou do artigo 41.3 do valenciano. Ningunha das dúas, por si soa, ten efectos limitadores sobre a xurisdición do Tribunal Supremo nin capacidade para excluír un determinado tipo de recurso de casación. É dicir, nin a primeira basta para impedir que este coñeza de recursos de casación distintos do de unificación de doutrina ou en interese da lei, respecto de sentenzas do Tribunal Superior de Xustiza de Cataluña, nin a segunda menoscaba as atribucións do Tribunal Supremo para crear xurisprudencia en relación con sentenzas ditadas polo Tribunal Superior da Comunidade Valenciana.

Cousa distinta é a discusión sobre cal debe ser a función do Tribunal Supremo no Estado autonómico e, a partir dela, cal debe ser o labor dos tribunais superiores de xustiza.

4. O TRIBUNAL SUPREMO E A UNIFICACIÓN DO ORDENAMENTO XURÍDICO

Segundo o artigo 123.1 da Constitución, o Tribunal Supremo é o órgano xurisdiccional superior en todas as ordes salvo o disposto en materia de garantías constitucionais. Por outra banda, cando no artigo 152 se ocupa do Tribunal Superior de Xustiza, ademais de salvar por dúas veces a xurisdición do Tribunal Supremo, precisa que eses tribunais superiores culminan a organización xudicial no ámbito da comunidade autónoma e que as sucesivas instancias dos procesos iniciados nela se esgotarán ante órganos xudiciais radicados na mesma comunidade en que se acha o órgano competente en primeira instancia.

Isto último foi interpretado polos estatutos no sentido de que será nese Tribunal Superior no que se deberá producir tal esgotamento. Así pois, parece que cando se trate de procesos que se deban orixinar ante xulgados e tribunais radicados na comunidade autónoma, as instancias terminan no Tribunal Superior. Iso significa que a xurisdición do Tribunal Supremo

—que tanto se preocupa a Constitución por salvaguardar— comprenderá, cando cumpra e respecto deses procesos, non as instancias, primeira ou segunda, senón unha fase posterior e distinta que, precisamente, por non ser xa unha instancia, debe ter carácter extraordinario, o que está a suxerir que non será de coñecemento pleno do preito, senón só daqueles dos seus aspectos máis relevantes. Non cabe outra conclusión pois, á fin e ao cabo, son os que se reservan ao Tribunal Supremo; ou sexa, ao órgano xurisdiccional superior en todas as ordes salvo en materia de garantías constitucionais. E o relevante é aquilo que transcende do caso concreto xulgado: o establecemento da correcta interpretación do ordenamento xurídico a que, por imperio do principio de igualdade, debe observarse en toda España cando concorran os mesmos presupostos de feito a partir dos cales o Tribunal Supremo sentou xurisprudencia.

Non custa excesivo esforzo deducir o anterior dos preceptos mencionados. En todo caso, por ese camiño orientáronse a Lei orgánica do Poder Xudicial e a lexislación procesual. Ambas ven no Tribunal Supremo ao intérprete do Dereito aplicable, ao que unifica os criterios discordantes que puidesen existir entre os tribunais inferiores, ao que crea a xurisprudencia que, di o artigo 1.6 do Código Civil, complementa o ordenamento xurídico. É máis, as distintas leis reguladoras dos procesos foron acentuando ese labor que o Tribunal Supremo leva a cabo a través dos distintos recursos de casación de que coñece²⁵.

Importa reiterar que é neste nivel da lexislación estatal —o representado pola Lei orgánica do Poder Xudicial e polas leis procesuais— onde cómpre definir o alcance exacto da función que deben desempeñar os tribunais de xustiza e, en especial, o Tribunal Supremo. Os novos estatutos avivaron o debate sobre a cuestión pero nin a orixinaron nin podían resolvela. Naturalmente, o desenlace, é dicir, o réxime que as Cortes Xerais acaben dándolles aos recursos de casación afectará profundamente á fisioloxía do ordenamento no seu conxunto e repercutirá con intensidade non só no Tribunal Supremo senón tamén nos tribunais superiores de xustiza, xa que as competencias dun e outros se implican desde o momento en que forman todos parte do mesmo ordenamento xudicial e procesual.

Pois ben, situándonos nese plano, se observamos a evolución experimentada polas leis procesuais ao longo dos últimos anos, comprobaremos que, efectivamente, acentuaron o labor casacional do Tribunal Supremo, entendendo por tal o que desprega para asegurar que os tribunais inferiores interpretan correctamente o ordenamento xurídico. E, como imos ver, fixérono desde unha dobre perspectiva. Así, desde o primeiro momento estableceron límites de contía e de carácter material para acceder aos recursos de casación co propósito de que os que se interpuxesen presentasen cuestións de importancia. As reformas máis recentes intensificaron estes requisitos de admisión, procurando primar a dimensión obxectiva do recurso aínda que sen descoñecer a súa faceta subxectiva ligada, desde logo, ao dereito á tutela xudicial efectiva.

Alén deses requisitos, o lexislador precisou que non é todo o ordenamento o que o Tribunal Supremo debe interpretar a través deste recurso senón soamente o estatal e o europeo. Cando a Lei 10/1992, do 30 de abril, de medidas urxentes de reforma procesual, modificou a Lei reguladora da xurisdición contenciosa administrativa de 1956 para introducir nela o recurso de casación, limitou o dirixido contra sentenzas ditadas en única instancia polas salas dos tribunais superiores de xustiza en recursos contra actos ou disposicións dos órganos das comunidades autónomas, soamente ás que se imputase unha infracción relevante e determinante do fallo de normas non emanadas delas (artigo 93.4 da Lei da xurisdición de 1956). Restrición material a indicada que operaba non só respecto do chamado recurso de

casación ordinario senón tamén nos de casación para a unificación de doutrina e de casación en interese da lei. Nesta liña situouse, anos máis tarde, ampliándoa, a vixente Lei da xurisdición. Así, precisa que só cabe casación contra sentenzas dos tribunais superiores de xustiza se se denuncia que, dun modo relevante e determinante do fallo, infrinxiron o Dereito estatal ou o europeo²⁶.

Doutra banda, na xurisdición social, a Lei de procedemento laboral terminou por limitar na práctica a función da Sala Cuarta do Tribunal Supremo respecto das sentenzas das salas do social territoriais á resolución dos recursos de casación para a unificación de doutrina.

Esta tendencia da lexislación procesual non se considerou suficiente desde diversos puntos de vista. Así sucede que, en diferentes ámbitos, se veu insistindo nos últimos anos na necesidade de dar ulteriores pasos na configuración dos recursos de casación²⁷. Pasos que, mantendo e mesmo endurecendo o réxime de admisión e conservando igualmente a súa especialización na interpretación do Dereito do Estado e da Unión Europea, deberían ir na dobre dirección de potenciar o seu carácter unificador a partir da contradición entre sentenzas ditadas por salas territoriais distintas sobre un asunto con suficiente grao de identidade²⁸ e, ao mesmo tempo, de adaptar mellor á realidade do Estado autonómico as competencias respectivas do Tribunal Supremo e das salas territoriais dotando a estas de máis contido, non só cuantitativo, senón tamén cualitativo, para así reforzar e expresar mellor a súa condición de órgano en que culmina a organización xudicial na comunidade autónoma²⁹. Operación que tería a vantaxe engadida de contribuír á redución da elevada carga de asuntos que pesa sobre o Tribunal Supremo mediante o traslado dunha parte a estas salas territoriais, o que faría máis eficiente o sistema.

O Pacto de Estado para a Reforma da Xustiza, subscrito o 28 de maio do 2001, é ben explícito sobre estas cuestións. Di o seguinte:

«1. Tribunal Supremo. Afrontaranse as reformas necesarias para lograr un funcionamento máis áxil e eficaz do Tribunal Supremo e que potencien a súa función como órgano xurisdiccional superior e garante da unidade de doutrina en todas as ordes xurisdiccionais. A tal fin tamén se reformará o recurso de casación, aproximando a súa regulación nas diferentes leis reguladoras do proceso e atendendo á noción do “interese casacional”. Modificarase o recurso de revisión de maneira que o Tribunal Supremo coñeza exclusivamente dos recursos de revisión contra sentenzas firmes da Audiencia Nacional e do propio Tribunal Supremo.

(...)

»3. Tribunais Superiores de Xustiza. A redefinición das súas competencias atenderá a criterios de adaptación da xustiza ao Estado das autonomías. Aumentaranse, precisándose con detalle, as competencias das salas de goberno dos tribunais superiores de xustiza e estableceranse mecanismos de delegación de funcións, singularmente en materia inspectora e disciplinaria. Os tribunais superiores de xustiza desenvolverán unha función casacional en todas as ramas do Dereito autonómico. Atribuiráselles a segunda instancia penal nos termos que resulten da nova Lei de axuizamento criminal e aumentarase a contía para o recurso de suplicación na orde social. Así mesmo trasladarase aos tribunais superiores de xustiza a competencia para coñecer da petición de execución de sentenzas estranxeiras».

Xa houbo algúns progresos nesta dirección. Por exemplo, na Lei da xurisdición de 1998 atribuíuselles ás salas dos tribunais superiores de xustiza o coñecemento dos recursos de casa-

ción para a unificación de doutrina e de casación en interese da lei cando a controversia se produza respecto do Dereito autonómico. E a Lei de axuízamento civil encomendoulles ás súas salas do civil e penal a resolución dos recursos extraordinarios por infracción procesual³⁰.

Estas reformas teñen, entre outras, unha consecuencia importante: a medida en que se circunscribe o ámbito do recurso de casación ante o Tribunal Supremo aumenta o espazo que lles queda ás sentenzas dos tribunais superiores de xustiza de maneira que pasan a sentar criterio en materias de Dereito estatal. Algúns dos novos estatutos, vímolo, póneno de manifesto ao sinalar a dobre calidade das súas salas: establecen o sentido do Dereito propio da comunidade e, tamén, das normas estatais ou europeas sempre que non incorran en contradición co declarado sobre un asunto cun grao de identidade suficiente por outra sala territorial.

Neste punto viuse un dos factores de afectación á garantía institucional que a Constitución proporciona ao Tribunal Supremo. Non só por deixar amplos espazos do ordenamento xurídico á interpretación dos tribunais superiores de xustiza, senón porque, ao esixir contradición entre sentenzas para articular o recurso de casación, ao cabo, o Tribunal Supremo acabaría converténdose en sede de unificación, non do ordenamento estatal e comunitario, senón da doutrina das salas territoriais, o que comporta a súa desvalorización³¹.

Ora ben, na orde laboral, as salas do social deses tribunais superiores sentan, ao resolver o recurso de suplicación, unha interpretación do ordenamento que soamente no caso de que entrase en contradición coa levada a cabo con outra sala territorial podería dar lugar ao recurso de casación para a unificación de doutrina ante o Tribunal Supremo. Así mesmo, na actualidade, nas restantes ordes xurisdiccionais, nos casos en que non cabe recurso de casación ordinario nin para a unificación de doutrina, será o criterio establecido por un tribunal inferior o que prevaleza se non se fai uso, polo escaso número de suxeitos lexitimados para iso, do recurso de casación en interese da lei onde existe.

A incursión estatutaria da que demos conta, malia a súa escasa precisión e malia producirse nunha norma que non é a idónea para regular esta materia, constitúe un novo apoio á tendencia a canalizar a unificación da interpretación do ordenamento xurídico confiada ao Tribunal Supremo pola vía da resolución das contradicións que afloren entre as salas dos tribunais superiores de xustiza. Tal opción provocou respostas críticas³², incrementadas tras a aprobación polo Goberno na pasada lexislatura do proxecto de Lei orgánica pola que se adapta a lexislación procesual á Lei orgánica 6/1985, do 1 de xullo, do Poder Xudicial, se reforma o recurso de casación se xeneraliza a dobre instancia penal e o inicio da súa tramitación parlamentaria, que non chegou a boa fin pois, tras sucesivas ampliacións do prazo de presentación de emendas, acabou decaendo coa disolución das Cortes Xerais da Oitava Lexislatura sen que nin sequera empezase a ser debatido no Congreso dos Deputados³³.

Como é sabido, ese proxecto estendía o recurso de casación na orde civil, ademais de ás cuestións procesuais, ás substantivas a partir da contradición de sentenzas das audiencias provinciais e, na orde contenciosa administrativa, deixaba o chamado recurso de casación ordinario para impugnar sentenzas ditadas en única instancia pola Audiencia Nacional e polas salas dos tribunais superiores de xustiza, aínda que neste caso só cando declarasen nula ou conforme a Dereito unha disposición xeral. Nos demais supostos, procedería, cumpridos os requisitos de admisión, o recurso de casación para a unificación de doutrina. Logo, na orde penal introducía o recurso de apelación e dotaba o de casación dun carácter eminentemente nomofiláctico e unificador. Non alteraba, en cambio, a casación na orde social.

Paréceme interesante recoller, para situar no seu contexto esta sumaria referencia, o que dicía a exposición de motivos do proxecto respecto da relación entre o Tribunal Supremo e os tribunais superiores de xustiza:

«A reforma dos asuntos atribuídos legalmente ao coñecemento do Tribunal Supremo e dos tribunais superiores de xustiza é unha cuestión na que, tras amplo debate, se alcanzou un asentimento xeral que lle atribúe ao Tribunal Supremo a función de depurar as infraccións cometidas na aplicación de normas estatais e non en relación co dereito propio das comunidades autónomas que, pola súa propia natureza, é diverso e non se conxuga cunha función uniformadora de índole xurisdiccional. Serán as respectivas salas dos tribunais superiores de xustiza os órganos encargados de depurar as infraccións cometidas na aplicación de normas emanadas das comunidades autónomas. Así se recollía xa no Pacto de Estado para a reforma da Reforma da xustiza que establece a función do Tribunal Supremo «como órgano xurisdiccional superior e garante da unidade de doutrina en todas as ordes xurisdiccionais», e atribúe aos tribunais superiores de xustiza «unha función casacional en todas as ramas do Dereito autonómico».

A atribución aos tribunais superiores de xustiza do coñecemento de recursos de casación en materia de dereito estatal, que logo serían susceptibles de impugnación ante o Tribunal Supremo, para garantir esa función unificadora de normas estatais, supoñería no momento actual aumentar os graos procesuais, coa consecuente demora na resolución definitiva dos recursos en prexuízo dos cidadáns, tendo en conta, ademais, que actualmente os tribunais superiores de xustiza, na orde contenciosa administrativa, xa se pronuncian en moitos casos sobre a infracción de normas de Dereito estatal, sen ulterior recurso».

5. OBSERVACIÓNS SOBRE FUTURAS REFORMAS LEXISLATIVAS

Non é posible anticipar o que acabará sucedendo, nin se se retomará esa iniciativa lexislativa ou se será substituída por outra. Si parece necesario, en todo caso, afrontar a situación existente nas dúas direccións das que se vén falando: a relativa ao Tribunal Supremo e ao sentido do recurso de casación e a referente aos tribunais superiores de xustiza e as súas funcións.

Para ese efecto, paréceme que non se equivoca a exposición de motivos na valoración que fai da situación. Quero dicir que reflicte un amplo estado de opinión que deixou eco nas propias leis procesuais e atopou expresión máis precisa no Pacto de Estado para a Reforma da Xustiza e aínda antes no *Libro Blanco de la Justicia*, así como nos novos estatutos, por referirme soamente aos que podemos considerar documentos oficiais de carácter institucional e textos normativos que mereceron case todos eles un extenso apoio político.

Aínda que poidan xurdir algunhas discrepancias en aspectos técnicos, creo que, efectivamente, hai un clima decididamente favorable tanto cara á nova definición do recurso de casación como cara a unha redistribución da carga procesual que alixere a que chega ao Tribunal Supremo e incremente a dos tribunais superiores de xustiza.

De seguir adiante o propósito de canalizar a función casacional do Tribunal Supremo pola vía da unificación de doutrina, se reducirá o número de asuntos que cheguen ao Tribunal Supremo porque será necesario que haxa contradición entre sentenzas de salas territoriais para que se poida expoñer o correspondente recurso de casación. No entanto, esa diminución previsible dependerá igualmente de cales sexan os requisitos de admisión que se esta-

blezan e podería ser menor da esperada se se suavizasen respecto dos agora esixidos na casación ordinaria.

De todos os xeitos, o maior ou menor número de asuntos que ingresan é un dato estatístico que non cuestiona nin a posición do Tribunal Supremo nin o dereito á tutela xudicial das partes. Coñecer de moitos recursos non denota superioridade, o relevante non é a cantidade senón a calidade coa que se axuizan e a potestade que se exerce, factores que se proxectan sobre o valor das sentenzas que se ditan. Ao cabo é a doutrina, a xurisprudencia que se recolle nelas, a que marca a diferenza e distingue, pola súa función, ao Tribunal Supremo. E para complementar o ordenamento xurídico con esa xurisprudencia, non é preciso resolver moitos preitos, senón aqueles que son máis importantes porque afectan a un gran número de situacións ou implican problemas de carácter xeral sobre os que non se chegou a establecer criterio.

Polo demais, a unificación da interpretación do ordenamento xurídico pódese facer tanto co actual recurso de casación ordinario como cun recurso que requira da existencia de contradición entre pronunciamentos xudiciais. Á fin e ao cabo, a partir dese contraste —cuxa realidade comproba o Tribunal Supremo— trátase de sinalar cal das interpretacións seguidas é a correcta. Polo tanto, non é, como se dixo, só a unificación dos criterios discrepantes entre tribunais o que se resolve con este recurso de casación. Imponse a interpretación procedente da lei e, como consecuencia, elimínase a contradición producida entre tribunais inferiores. Polo tanto, o resultado e a función seguen a ser os mesmos; cambian unicamente os presupostos a partir dos que se desenvolve.

E, salvado o principal, é dicir, mantendo nas mans do Tribunal Supremo a potestade de establecer, coa autoridade da que lle dota a Constitución, o sentido das normas xurídicas, o que servirá para anular aquelas decisións xurisdicionais dos restantes órganos xudiciais que non observen esa interpretación, paréceme que pasa a un segundo plano o demais. É dicir, ten unha relevancia secundaria que lles quede á Audiencia Nacional, aos tribunais superiores de xustiza ou ás audiencias provinciais a última palabra en todos os casos en que non haxa contradición. Mellor dito, ten a mesma relevancia que na actualidade teñen todas as súas sentenzas contra as que non cabe recurso de casación.

Desde a perspectiva do cidadán cómpre dicir que, certamente, un cambio desta natureza pódelle privar da posibilidade de acceder ao Tribunal Supremo. Con todo, isto xa sucede en moitos casos e o dereito á tutela xudicial non comprende o de dispoñer dun número ilimitado de recursos nin o de levar ao Tribunal Supremo calquera preito. Así pois, a organización do recurso de casación a partir da contradición de sentenzas aumentaría os supostos en que non se pode acudir ao órgano xurisdiccional superior pero non deixaría indefenso ao recorrente xa que seguiría dispoñendo da posibilidade de levar a súa causa a un tribunal de xustiza e de obter, polo menos, a revisión da decisión que este tomase.

As consideracións anteriores non pretenden converterse nunha defensa do modelo seguido polo proxecto de Lei orgánica decaído nin das propostas que nese sentido veñen facendo desde hai anos. A súa finalidade limítase a deixar constancia de que, a partir das premisas existentes, é razoable pensar que ese será o camiño que se acabe seguindo en todas as ordes xurisdicionais. Así mesmo, pretenden subliñar que tal modificación, por si soa, non alterará substancialmente a función que desempeña o Tribunal Supremo. É máis, pode suceder que mesmo a previsible diminución do número de recursos de casación sexa soamente transitoria. Non se debe descartar, en efecto, que, unha vez asimilado o seu novo réxime, creza de novo a medida que se normalice a súa utilización.

Ao anterior convén engadirlle que, tan importante ou máis que as reformas que podemos cualificar de técnicas do recurso de casación, son as que gardan relación coa oficina xudicial e, en xeral, co bo funcionamento da Administración de Xustiza. Se non se resolven satisfactoriamente os problemas estruturais que lles afectan, non se avanzou nada porque pouco importa o tipo de recurso de casación previsto nas leis de axuízamento se fai falta esperar anos para que se chegue a ditar a sentenza do Tribunal Supremo que pon fin á peripecia xudicial dun litixio e esclarece a solución que o ordenamento xurídico dá para el.

É, daquela, condición imprescindible para o bo éxito de calquera cambio substancial que, ao mesmo tempo, se estableza unha oficina xudicial coa eficiencia que hoxe non ten. Para iso é precisa unha mellora da dotación e capacitación do persoal que presta os seus servizos nela. Sen unha boa infraestrutura administrativa que aproveite as posibilidades ofrecidas polas novas tecnoloxías e sen funcionarios cualificados e en número suficiente, as reformas procesuais máis elaboradas que se poidan concibir resolverán pouco, tanto no Tribunal Supremo como nos tribunais superiores de xustiza.

Non se debe esquecer, por outra banda, que a garantía do autogoberno das comunidades autónomas non conduce á esixencia dunha determinada regulación do recurso de casación, nin require que os tribunais superiores de xustiza teñan unhas competencias concretas. Pódese considerar que sintoniza coa lóxica do Estado autonómico que sexa neles —que culminan a organización xudicial na comunidade autónoma— onde se unifique a interpretación do seu Dereito propio, pero iso non cambia que eses tribunais pertencen á comunidade nin ten esta capacidade para ordenar a maneira en que proceden ou para fixar os asuntos de que coñecen. Cousa distinta é que, razoando desde as propias normas do artigo 152 da Constitución, se deban extraer todas as consecuencias que para os tribunais superiores de xustiza ten a súa definición como cúspide da organización xudicial na comunidade autónoma. Pero esa é unha esixencia que mira aos ordenamentos xudicial e procesual e non ao autonómico.

Por último, non se subliñará nunca dabondo que se hai un criterio que necesariamente cómpre ter presente á hora de reflexionar sobre a organización xudicial e sobre a regulación do proceso é o de buscar a mellor forma de ofrecer a tutela efectiva á que todos temos dereito, o cal implica situar a quen debe prestala, xulgados e tribunais, xuíces e maxistrados, nas condicións de todo tipo máis axeitadas para facelo, cada un no seu nivel de responsabilidade. Ese é o obxectivo ao que deben tender todas as intervencións que se emprendan e á súa consecución débense subordinar as demais consideracións que poidan xurdir. Téñase presente que a eficiente satisfacción dese dereito non só interesa ao Estado, senón tamén ás comunidades autónomas, do mesmo xeito que aos entes locais que, cos anteriores, conforman a organización territorial, porque, ao cabo, significa que o Estado de Dereito é unha realidade e que lles ofrece unha tutela efectiva aos dereitos e intereses lexítimos de todos.

Notas

- ¹ É o caso dos recursos de inconstitucionalidade que o Valedor do Pobo e parlamentarios do Grupo Popular interpuxeron contra numerosos artigos do Estatuto de autonomía de Cataluña.
- ² Como, por exemplo, a mantida nas páxinas da *Revista Española de Derecho Constitucional*, números 78, 79 e 82. por Luis María DÍEZ-PICAZO e Francisco CAAMAÑO sobre a inclusión nos estatutos de autonomía de preceptos que recollen principios e recoñecen ou declaran dereitos e impoñen deberes. Debate no que o primeiro mantén que a Constitución non o permite, mentres que o segundo defende a opción tomada polos novos estatutos que dedican boa parte dos seus artigos a eles. Sobre a cuestión, véxase, tamén, Miguel Ángel APARICIO (ed.), *Derechos y principios rectores en los Estatutos de Autonomía*. Atelier, Barcelona, 2008.
- ³ Unha boa exposición dos problemas sobre os que se discute atópase en Manuel GERPE LANDÍN (ed.), *La posición del Tribunal Supremo en el Estado autonómico*. Institut d'Estudis Autonòmics, Barcelona, 2008.
- ⁴ A última vez que o fai é na disposición adicional cuarta na que reitera a unidade e independencia do Poder Xudicial. Faino ao encomendarlles aos estatutos das comunidades en que houbese máis dunha audiencia territorial e decidísen mantelas que, de conformidade co previsto na Lei orgánica do Poder Xudicial e dentro da unidade e independencia do Poder Xudicial, distribúan entre elas as competencias respectivas.
- ⁵ Nesta epígrafe recollo algunhas das ideas que desenvolvo en «El Poder Judicial y la Administración de Justicia en Andalucía», que se publica como comentario ao Título V do Estatuto de autonomía de Andalucía do 2007 en *Comentarios al Estatuto de Autonomía para Andalucía, dirigidos por Santiago Muñoz Machado y Manuel Rebollo Puig*. Thomsom-Civitas, 2008, pp. 949-988.
- ⁶ Para unha exposición sobre a opción do constituínte por un Poder Xudicial único e as súas relación coas comunidades autónomas, así como sobre a situación existente no 2000, véxase Pablo LUCAS MURILLO DE LA CUEVA, «El Poder Judicial en el Estado autonómico», en *Teoría y realidad constitucional*, n.º 5/2000, pp. 89-113. Luis JIMENA QUESADA, *El principio de unidad del Poder Judicial y sus peculiaridades autonómicas*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, Madrid, 2000, razoa sobre a constitucionalidade da proxección autonómica do Poder Xudicial. Pola súa banda, Guillem VIDAL ANDREU, (director), *Poder Judicial y Estado compuesto: relaciones entre el Tribunal Supremo y los Tribunales Superiores de Justicia*, Consello Xeral do Poder Xudicial, Madrid, 2005, reúne estudos de varios autores ao redor dunha nova regulación do recurso de casación que reserve ao Tribunal Supremo a unificación de doutrina a partir de sentenzas contraditorias dos tribunais superiores de xustiza mentres que estes desempeñan sobre o Dereito estatal unha primeira función casacional. Nese mesmo sentido, véxase Juan Luis IBARRA ROBLES, e Miguel Ángel GARCÍA HERRERA, *Poder Judicial y unidad jurisdiccional en el Estado Autonómico*. Escuela Judicial. CXPX, Madrid, 2006.
- ⁷ A reforma que nel levou a cabo a Lei orgánica 2/1999, do 7 de xaneiro, introduciu no título III do Estatuto rioxano, «De la Administración y Régimen Jurídico», o novo capítulo II, «De la Administración de Justicia», no que contempla, ademais do Tribunal Superior de Xustiza, diversos extremos sobre as súas atribucións xurisdiccionais e as dos órganos xudiciais radicados na comunidade autónoma e sobre competencias autonómicas en materias relacionadas coa Administración de Xustiza.
- ⁸ Estoume a referir ás SSTC 56 e 62/1990, do 29 e 30 de marzo, respectivamente, e, máis recentemente, ás 294, 270, 67 e 50 do 11 de outubro, 13 de setembro, 2 de marzo e 16 de febreiro, todas do ano 2006, respectivamente. Tamén, ás SSTC 253/2005, do 10 de outubro, e 105/2000, do 13 de abril.
- ⁹ País Vasco, Cataluña, Andalucía, Galicia, Navarra, Canarias, Comunidade Valenciana, Madrid e Asturias e Cantabria.
- ¹⁰ Antes de presentar abertamente reformas no ordenamento estatal que atendesen esas expectativas, déronse pasos no ámbito autonómico encamiñados a crear instancias de reflexión, debate e participación no campo da Administración de Xustiza. O Consello de Xustiza de Cataluña foi froito deste impulso. Creado polo Decreto 119/2002, do 16 de abril, varias veces modificado con posterioridade e finalmente transformado en Observatorio Catalán da Xustiza polo Decreto 377/2006, do 3 de outubro, unha vez que o Estatuto de autonomía de Cataluña do 2006 previu un Consello de Xustiza.
- ¹¹ *Libro Blanco de la Justicia*. Consello Xeral do Poder Xudicial, Madrid, 1997.
- ¹² Véxanse esas propostas en *Del modo de arreglar la Justicia*. Discurso lido polo Presidente do Tribunal Supremo e do Consello Xeral do Poder Xudicial no solemne acto inaugural do ano xudicial celebrado o 15 de setembro do 2000. Tribunal Supremo, Madrid, 2000, pp. 127 e ss.
- ¹³ Chama a atención que, nunha reflexión de conxunto sobre o grao de desenvolvemento acadado polo Estado autonómico en vésperas do ano 2000 e sobre os principais problemas que lle afectaban, non se fixese ningunha referencia aos relacionados co Poder Xudicial. Refírome á obra de Eliseo AJA, *El Estado autonómico. Federalismo y hechos diferenciales*. Alianza, Madrid, 1999.
- ¹⁴ A sentenza da Sala Terceira do Tribunal Supremo do 29 de abril de 1995 (recurso 2534/1991) pronunciouse sobre o desenvolvemento regulamentario do artigo 342.1 da LOPX e declarou a nulidade do efectuado inicialmente polo Consello Xeral do Poder Xudicial. A redacción vixente do título III (artigos 108 a 114) do Regulamento 1/1995, do 7 de xuño, da carreira xudicial, responde á interpretación efectuada por esa sentenza.
- ¹⁵ O episodio máis conflitivo foi o que chegou ao Tribunal Supremo e deu lugar á sentenza do Pleno da súa Sala Terceira do 29 de maio do 2006 (recurso 137/2005), que anulou, por falta de motivación, o acordo do Pleno do Consello Xeral do Poder Xudicial que devolveu ao Parlamento vasco a terna presentada por este sen elixir a ningún dos candidatos que a formaban. Tras esta sentenza, o Consello elixiu a un dos tres candidatos.
- ¹⁶ Aínda que, como se lembrou antes, nun primeiro momento se puido presentar a discusión sobre si só as comunidades autónomas constituídas conforme o artigo 151 da Constitución podían facelo, ou mesmo contar coa organización prevista no artigo 152.
- ¹⁷ Trátase do Ditame n.º 269, do 1 de setembro do 2005 do *Consell Consultiu* da Generalitat de Cataluña.
- ¹⁸ Lei orgánica 6/2006, do 21 de xuño.

- ¹⁹ Lei orgánica 2/2007, do 19 de marzo. Aínda que se denomina de Reforma do estatuto de autonomía para Andalucía, en realidade contén un enteiramente novo.
- ²⁰ Lei orgánica 5/2007, do 20 de abril.
- ²¹ Lei orgánica 1/2006, do 10 de abril.
- ²² Lei orgánica 1/2007, do 28 de febreiro.
- ²³ Lei orgánica 14/2007, do 30 de novembro.
- ²⁴ Prescindo de aquelas disposicións estatutarias que aforan ante o Tribunal Supremo a determinadas autoridades autonómicas.
- ²⁵ Desde logo, os de casación non son os únicos que axuíza, pois tamén resolve recursos en primeira e única instancia, pero si os que cando se trata de expresar a súa superioridade fronte aos demais órganos xudiciais e, particularmente, cando se proxecta a súa función sobre a estrutura territorial do Estado.
- ²⁶ A sentenza do Pleno da Sala Terceira do Tribunal Supremo do 30 xaneiro do 2007 (casación 7838/2002) pronúnciase sobre esa proxección do recurso de casación.
- ²⁸ Véxanse en GERPE LANDÍN; *La posición del Tribunal Supremo en el Estado autonómico*, cit., pp. 41 e ss. as contribucións de Francisco MARÍN CASTÁN; Mariano BACIGALUPO ZAPATER, Pablo LUCAS MURILLO DE LA CUEVA e Aurelio DESDENTADO BONETE, sobre esta cuestión nas ordes xurisdiccionais civil, penal, contenciosa administrativa e laboral, respectivamente.
- ²⁹ Cómpre dicir que a opción por un recurso de casación dirixido a unificar doutrinas contraditorias das salas dos tribunais superiores de xustiza mereceu xuízos absolutamente antagónicos. Así, unha das defensas máis expresivas desa forma de preservar a coherencia do ordenamento xurídico é a que fixo o daquela Presidente do Tribunal Supremo e do Consello Xeral do Poder Xudicial, Pascual Sala Sánchez, no discurso que pronunciou na apertura do ano xudicial 1993-1994. Levaba o título *La unificación de doctrina, tarea fundamental del Tribunal Supremo*. Tribunal Supremo, Madrid, 1993. Desde o punto de vista contrario e recentemente, María Pilar GARCÍA RUIZ, «El Tribunal Supremo como mero órgano unificador de doctrina: la posible afectación de su garantía institucional», en *Revista Española de Derecho Constitucional*, n.º 82/2008, pp. 119 e ss.
- ³⁰ Entre as aproximacións máis recentes a esta cuestión, véxase Juan Antonio XIOL RIOS; «El papel constitucional del Tribunal Supremo», en GERPE LANDÍN, *La posición del Tribunal Supremo en el Estado autonómico*, cit., pp. 13 e ss.
- ³¹ Aínda que, ao non modificarse a Lei orgánica do Poder Xudicial para darlle efectividade, as salas territoriais non chegaron a asumir o coñecemento e resolución deste recurso extraordinario por infracción procesal. Por outra banda, desde os primeiros estatutos de autonomía reservouse aos tribunais superiores de xustiza das comunidades autónomas con Dereito Civil foral ou especial o coñecemento dos recursos de casación e revisión. Así o dispón o artigo 73 da Lei orgánica do Poder Xudicial e os estatutos do País Vasco [artigo 14.1, a)], Cataluña de 1979 [artigo 20.1, a)], Galicia (artigo 22.1, a), Aragón de 1982 [artigo 29.1, a 9], Illas Baleares de 1983 [artigo 49.1,a)] e Navarra [artigo 61.1 a) da Lei orgánica de reintegración e melloramento foral]. Nos novos estatutos consérvase esta atribución: Cataluña [artigo 95.3], Baleares [artigo 94.1 a)] e Aragón [artigo 63.2].
- ³² María Pilar GARCÍA RUIZ, «El Tribunal Supremo como mero órgano unificador de doctrina: la posible afectación de su garantía institucional», cit., pp. 151 e ss.
- ³³ Unha das de máis calado polo rigor co que está construída é a de María Pilar García Ruiz que se acaba de citar.
- ³⁴ En Pablo LUCAS MURILLO DE LA CUEVA; «Las competencias del Tribunal Supremo, instrumentos para su ejercicio y propuestas de delimitación de sus funciones con las de los tribunales superiores de justicia en el ámbito contencioso-administrativo», en GERPE LANDÍN, *La posición del Tribunal Supremo en el Estado autonómico*, cit., pp. 73 e ss., refirome a algunhas reaccións que suscitou o proxecto.